

Žarko Domljan

Rudi Supek Grad po mjeri čovjeka

Naprijed, Zagreb 1987.

Supekova knjiga »Grad po mjeri čovjeka«, koja nosi podnaslov »s gledišta kulturne antropologije«, pokušaj je da se urbanoj problematici priđe iz sociološkog aspekta, da se ispituju složeni društveni međuodnosi u gradu, stavljajući pri tom na prvo mjesto odnos pojedinca i zajednice, to jest mogućnost socijalne integracije i identifikacije pojedinca s urbanim ambijentom. Ta se mogućnost ispituje na nekoliko razina počevši od kritike otuđenosti čovjeka pojedinca u uvjetima suvremene urbanizacije do prijedloga o oblikovanju i izgledu grada, ali se to ispitivanje uvijek iznova susreće s ključnim problemom fizičke granice grada, odnosno s problemom prostornog kontinuiteta i diskontinuiteta urbane strukture.

Autor ne krije svoje simpatije za gradove prošlosti od antike do srednjega vijeka koji su čvrstim granicama, preglednom strukturom i čitljivom simbolikom svojih građevina omogućavali pojedincu razmjerno laku identifikaciju s toposom, čime je bila zadovoljena duboka ljudska potreba za pamćenjem vlastitog ishodišta, vlastitog zavičajja. Problem nastaje kada gradovi pod pritiskom liberalnog kapitalizma prerastaju svoje granice i počinju se nekontrolirano širiti u prostoru zuhvaćajući sve šira područja i stvarajući već danas goleme i nepregledne konurbacije s više desetaka milijuna stanovnika. Može li se u takvim slučajevima još govoriti o gradu u tradicionalnom značenju toga pojma, o socijalno integriranoj zajednici, i kakav je položaj i sudbina otuđenog pojedinca u takvoj bezobličnoj urbanoj masi? I presudno pitanje koje otuda slijedi: jesu li urbani procesi današnjice ireverzibilni ili će se čovječanstvo prije ili poslije morati suočiti s problemom »granice rasta« i, stavljajući ponovo u središte svoga interesa čovjeka pojedinca, pokušati preusmjeriti nepovoljne procese u nastojanju da sačuva neke tradicionalne vrijednosti grada, nezamjenjive za skladan psihofizički i društveni razvoj pojedinca? Autor na ova goruća pitanja ne daje konkretne i jednoznačne odgovore, što je i razumljivo, jer se ne bavi urbanim planiranjem nego urbanom sociologijom. Kao filozof i sociolog on se kreće uglavnom na apstraktnoj misaonoj razini, što mu dopušta da lako povezuje rezultate različitih znanstvenih dis-

ciplina koje se bave čovjekom i gradom i da tako zaokruži i produbi njihov međuodnos. Možda njegova angažirana i humanistička pozicija ponekad previše odjekuje romantičnom čežnjom za prošlim i bivšim, ali nijednog trenutka ne ostavlja sumnje u svoje marksističko ishodište, pa bi se gotovo moglo reći da je ova knjiga pokušaj uspostavljanja jedne zaokružene marksističke teorije grada. Bez obzira na to koliko možemo imati simpatije ili odbojnosti prema takvim pokušajima, svakako je zanimljivo da se, u vrijeme značajne oseke marksizma na svim stranama, javlja autor koji u Marxovoj misli još uvijek nalazi toliko poticaja i koji se ozbiljno potrudio da ne ostane samo na kritici negativnih urbanih pojava, nego da naznači i moguće izlaze iz kaotičnih procesa koji vladaju suvremenim gradom. Ipak, ne javlja li se ovdje dobro poznati model utopijskog mišljenja koji odbacuje stvarnost u ime jedne idealizirane utopije što se čini prihvatljivom upravo zbog toga što je neobavezna. Supek je odviše informiran i mudar autor da bi upao u takvu jednostavnu zamku, ali joj svakako nije ni potpuno umaknuo. Njegova ogorčena i veherentna kritika otuđenosti industrijskoga grada, njegovo odbacivanje funkcionalističko-evolucionističke teorije, njegov zazor od tehnicizma koji je pokorio čovjeka i odvojio ga od prirode, njegovo odlučno nepristajanje na korektivni urbanizam kao metodu koja samo produžava i sankcionira nepodnošljivo stanje, jasno pokazuje da se on ne miri sa situacijom i da priželjkuje radikalniji obrat koji će ne samo zaustaviti nego i dati novi pravac urbanim procesima, usmjeriti ih napokon prema »gradu po mjeri čovjeka«. Ako se grad u svojoj dugoj povijesti razvijao sa stanovitim spontanitetom, od jednostavnih oblika prema sva složenijim, od slabijih prema sve gušćim koncentracijama urbane mase i sve višim oblicima društvenoga života, onda je logično da se u središtu tako nastaloga grada javlja i najgušća koncentracija urbane mase, najviši stupanj urbaniteta. To je upravo slučaj s većinom gradova koje poznajemo, pa se taj središnji dio grada naziva City. Autor predlaže upravo obratni model grada u kojemu će središte biti ispražnjeno, pretvoreno u park, javni pješački prostor namijenjen kulturnim djelatnostima i društvenosti, dok će se urbanitet zgušnjavati prema obodu grada, gdje će biti smještene poslovne zgrade, brze prometnice i proizvodni pogoni. Takav model grada autor naziva anti-city gradom. On naime vjeruje da je moguće revolucionarnim obratom perspektive preusmjeriti urbane procese,

u željenom pravcu i tako izbjeći totalnu urbanu dezintegraciju koja poprima globalne razmjere. Koliko god se ta ideja činila primamljivom, ona u sebi nosi sve opasnosti utopijske vizije, što se jasno pokazuje pokušamo li taj model aplicirati na bilo koji grad koji poznajemo. Nastojanje »nove urbane politike« na reafirmaciji povijesnih središta i svih mjesta okupljanja i stvaranju sve većih pješačkih zona u gradovima autor prima s podzrenjem videći u tome samo novi oblik manipulacije čovjekom, jer mu se u zamjenu za istinske humane vrijednosti nudi pojačana potrošnja. Osjetivši ipak potrebu da se pozove bar na neku analogiju u praksi, autor upozorava da su neka nova naselja planirana upravo na principu njegova anti-city grada, s prostorom za igru i rekreaciju u središtu i s prometom na obodu, pa dakle ostaje samo da se taj model iz mikromjerila stambenog naelja prenese na makromjerilo grada.

Dvije su prepoznatljive značajke toga anti-city modela koje ga povezuju s tradicionalnim oblikom grada: prvi je zahtjev za utvrđivanje fizičke granice grada, a drugi zahtjev za njegovo podređivanje mjerilu pješaka. Time je teoretski zatvoren onaj misaoni krug koji je započeo kritikom industrijskoga grada i njegova degradiranog ambijenta. Grad po mjeri čovjeka može biti samo onaj grad koji će znati ograničiti svoj rast i koji će u središte staviti pojedinca, grad koji će pružati raznovrsnost i bogatstvo doživljaja od užurbanog kolektiviteta na svome rubu do smirenog i kontemplativnog prostora u svome središtu – središtu koje će ujedno biti nosilac povijesnih i kulturnih poruka i omogućiti uspostavljanje društvenih spona u suvremenom gradu pokidanih – između pojedinaca i socijalnih grupa. Je li riječ o radikalnoj i smiono viziji u kojoj će se jednom možda prepoznati propuštena mogućnost ili samo o neobaveznoj intelektualnoj igri, zasad je manje važno. Ono na što nas autor neprestano podsjeća i što čini nesumnjivu vrijednost ove poticajne knjige jest odnos prema čovjeku, ne samo kao čovjeku rada, proizvodnje i efikasnosti, nego kao kompliciranom psihofizičkom biću koje podjednako ima potrebu za kolektivitetom i osamljivanjem, kojemu grad mora omogućiti socijalnu integraciju i identifikaciju i koje će grad napokon doživljavati ne samo kao prostor u kojemu obavlja različite funkcije življenja, nego u kojemu i *prebiva*.